

דבריו של פרופ' שמואל פיינר, יושב ראש החברה ההיסטורית הישראלית

כבוד נשיא המדינה מר יצחק הרצוג ורעייתו גב' מיכל הרצוג, קהל נכבד. בדיוק היום לפני מאה שנה, בג' כסלו שנת תרפ"ה, התכנסה בספריה הלאומית ברחוב החבשים בירושלים האספה המייסדת של החברה הארצישראלית להיסטוריה ואתנוגרפיה, שהתגלגלה אחר כך לחברה ההיסטורית הישראלית, אגודה של כל חוקרי העבר, היהודי והלא יהודי, בכל התקופות, במדינת ישראל. השתתפו שם קומץ של מלומדים, ובכללם שמחה אסף, אריה ליפא סוקניק, אברהם יעקב ברור, ואחרים, ונוספו אליהם כחברים בחברה גם סופרים, מנהיגים, מנהלי בתי ספר ואומנים מרחבי הארץ, ובהם ביאליק, הרמן שטרוק, אחד העם וברל קצנלסון.

אבל הרוח החיה, היוזם, המייסד ובעל החזון היה בן ציון דינור. היסטוריון רב פעלים, עילוי תלמודי לשעבר, שמלבד מחקריו יזם שורה של מוסדות מחקר ותרבות שקיימים עד היום הזה. דינור ראה עצמו מהפכן שמנהיג את המיפנה הלאומי-הציוני בחקר עברם של היהודים. במניפסט "מגמתנו" שהוא חיבר יחד עם עמיתו יצחק בער והופיע בראש כתב העת "ציון" בשנת 1935, הוא מתח ביקורת על מה שראה כגישה אפולוגטית של ההיסטוריונים הגלתיים באירופה ודרש שבארץ ישראל חקר ההיסטוריה היהודית יעמוד בסימן התודעה הלאומית והמעשה הציוני. כאן ועכשיו, אמר דינור, קיים "צורך במיפנה יסודי בהיסטוריוגרפיה היהודית". ארץ ישראל חייבת לעמוד במוקד המחקר החדש כמו גם "התהליכים של התעוררות הרעיון

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

הלאומי החדש בשכבות הרחבות של האומה [...] התפתחותו מתוך התקוות המשיחיות המסורתיות [...] התהוותה של פעילות מדינית בחוגים רחבים של המונים יהודים", או בלשון אחרת שיבת היהודים אל ההיסטוריה הפוליטית ואל ארצם. לימים גישה זו הוגדרה כאסכולה הירושלמית בחקר תולדות היהודים.

הרבה מהמידע שיש לנו על שלביה הראשונים של החברה, על חבריה, התפתחותה, המפעלים שהקימה, השתלבותה בקהילייה הבינלאומית, חבירת חוקרי ההיסטוריה הלא יהודית אליה ועוד, נכלל בספר החדש שאותו כתב פרופ' יעקב ברנאי, "בתקופה שנעשת היסטוריה, החברה ההיסטורית הישראלית 1924-2024", שראה אור לאחרונה בהוצאת אידרא. אני מבקש לברך את עמיתנו ברנאי על הספר החשוב, שמאפשר לראשונה להכיר את ההיסטוריה של החברה ההיסטורית מתוך התעודות הארכיוניים והפרוטוקולים, מאז ראשיתה ועד זמננו. נגיש בהמשך עותק לכבוד הנשיא.

יושבים בינינו כאן היסטוריונים והיסטוריוניות מהדור הוותיק, דור הביניים, ופרחי ההיסטוריונים, מפקחים להוראת ההיסטוריה, מורים, והסטודנטים שהם העתיד. בכללם עורכי ועורכות כתב העת הסטודנטיאלי להיסטוריה היה היה. הרבה השתנה מאז דינור והאבות המייסדים. ההכשרה שלנו הרבה יותר מתוחכמת, רב תחומית ומאזינה לגישות חדשניות. מתודולוגיות כמו היסטוריה חזותית והיסטוריה דיגיטלית עומדות בחזית. נשים רבות הצטרפו לקהיליית ההיסטוריונים, מה שלא עלה על הדעת בדורות הראשונים. נושאים שכמעט ולא היו כלל באופק לפני מאה שנה, ובהם למשל חיי יום יום, מגדר ומיניות נכנסו למחקר. רק לאחרונה הופיעה חוברת מיוחדת של כתב העת ציון שכולה מוקדשת להיסטוריה של הרגשות.

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

ההיסטוריונים הישראלים בזמננו, כמו עמיתינו בעולם, מודעים היטב למתח שבין זיכרון אישי, קבוצתי ולאומי לבין מה שנדרש ממחקר ביקורתי. מלאכת ההיסטוריון איננה לשמר ולהציג מורשת כדי להזדהות עמה. היפוכו של דבר, פעמים רבות הוא חותר מתחת למסורות ומפריך אותן. הגישה הלאומית של דינור ועמיתיו לא נעלמה אבל עברה גלגולים רבים. העבר הלאומי ותולדות המדינה נחקרים ללא משוא פנים. נר לרגלינו הדברים שכתב ש"י עגנון ברומן "שירה". "כלום אגיטטורים פוליטיים אנו?", אומר מנפרד הרבסט ההיסטוריון הבדיוני של ביזנטיון, "הלא עיקר המדע לילך אחר החומר. אם החומר מביא לידי מסקנות אלו ואלו חייבים אנו לאמרן בלא גמגום ואפילו הפוכות הן ממה שאנו רוצים... יקר המדע לעוסקיו ואין לנו אלא אמיתותיו." הפילוסוף וההיסטוריון האיטלקי הגדול והמשפיע מהמאה הקודמת בנדטו קרוצ'ה אמר שכל היסטוריה היא בסופו של דבר היסטוריה בת זמננו, היסטוריה של ההווה. כוונתו הייתה שמחקר היסטורי רציני מתמודד עם הבעיות האקוטיות והאתגרים של הזמן שבו חי ההיסטוריון. ערכה של ההיסטוריה היא בידיעה מהי המשמעות של היותנו בני אדם. המחקר ההיסטורי לעולם אינו מתקיים אפוא בחלל ריק או במגדל שן. מצד אחד אנו חוגגים את יובל המאה ומציינים בהישגים מעולים ובעבר מפואר, מצד שני בתוך עמנו אנחנו יושבים. עדיין אין לנו את הפרספקטיבה כדי להבין את מה שאנו עוברים בשנתיים האחרונות בישראל. אבל אסון השבעה באוקטובר והמהפכה המשטרית הם ההקשרים שגם מעצבים את השאלות שאנו שואלים את העבר. אין ספק שלא מדובר רק באי רוע מקומי או מזרח תיכוני, אלא כפי שהדגיש אחד ממורי הראשונים באוניברסיטה העברית יעקב טלמון, ההיסטוריה היהודית היא תמיד אבן בוחן אוניברסלית.

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

לפרק הראשון בספרה של ההיסטוריונית הידועה לין האנט, *Matters it Why History*, שבלשון חופשית אפשר לתרגם, מדוע אכפת לנו בכלל מהיסטוריה, היא קראה: "עכשיו יותר מתמיד!" כלומר עכשיו יותר מתמיד ההיסטוריה חשובה לנו. ומדוע? לדעתה של האנט אל מול שתי סכנות עיקריות: האחת, הזיופים והמניפולציות של ההיסטוריה בידי פוליטיקאים, והשנייה הכחשת השואה. ערעור מושג האמת, עזות המצח של המאמינים בעובדות חלופיות, וסילוף ההיסטוריה הם האתגרים הגדולים של מחקר ההיסטוריה בזמננו. אין להתפלא שמשטרים סמכותניים מסרבים לחקירות שירדו אל שורש האמת ומעדיפים חקירה מטעם שתתאים לנרטיב המוטה שלהם. לין האנט תתארח בשנה הבאה בבימת ירושלים על שם ההיסטוריון הדגול וראש החברה מנחם שטרן שנרצח בידי בני עוולה. זו היא ספינת הדגל של החברה ההיסטורית שמארכת את בכירי ההיסטוריונים בעולם. הפעם אמנם באמצעות הזום, אבל בכל זאת ביטוי למעמדה של קהיליית חוקרי וחוקרות העבר הישראלית בעולם. ביטוי נוסף לכך הוא הבחירה בחברה ההיסטורית הישראלית לארח בירושלים את הכנס הבינלאומי הגדול הבא של ההיסטוריונים. באסיפה הכללית של האגודה הבינלאומית למדעי ההיסטוריה שהתקיימה בטוקיו לפני חודש וחצי עמדתי מול הצעות לבטל את הבחירה בירושלים. לשמחתי בסופו של דבר ההחלטה לא השתנתה, אבל אנחנו עדיין על תנאי. אני מודה שלא קל גם לציוני גאה כמוני שאין לו ארץ אחרת להגן על הנהגתה המהפכנית של ישראל, שחותרת מחת לאושיות הציונות והדמוקרטיה. התכחשות למגילת העצמאות ולאתוס הציוני הם כבר עניין של יום ביומו. ההיסטוריה איננה רק מוזיאון ואנדרטה לעבר ואוסף של עובדות על העבר אלא בראש ובראשונה מבחנו המוסרי של האדם. במשך השנתיים האחרונות החברה

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

ההיסטורית פרסמה כמה גילויי דעת כנגד התהליכים המדאיגים ובהם הניסיונות להשתלט על מוסדות אקדמיה ותרבות ולהגביל את החופש האקדמי וכנגד מעשים הסותרים את ערכי המוסר והצדק של היהדות. אנו מודאגים, למשל, לגורלו של המוסד המפואר לחקר תולדות העם היהודי על שם הנשיא השלישי שהחברה ההיסטורית הקימה לפני חמישים שנה.

הבית הזה הוא עבורנו מקור של תקווה. הוא מייצג נאמנות לציונות הקלסית של דורות, למסורת אבות, לערכי מגילת העצמאות ולהבנה מעמיקה של תהליכים היסטוריים. ראייה לכך פתיחת הבית לחוג בית הנשיא להיסטוריה יהודית שמתקיים כבר כשנתיים וממשיך מסורת של נשיאים המעורבים בעולם המחקר ההיסטורי ובראשם יצחק בן צבי וזלמן שזר. בנאום שנישא לפני שלושה חודשים אמר כבוד הנשיא את המשפט הבא: "היסטוריונים ישאלו בעוד שנות דור 'איך הם לא ראו את האסון הקרב ובא? איך הם צעדו הישר אל תוך התהום הפעורה וכמעט פירקו מדינה.' אני חושב שהמילים הנוקבות הללו יכולות לשמש כמוטו להתכנסות שלנו היום, בסימן של גיל ורעדה, שמחה בעבר המפואר, תקווה גדולה מדור העתיד הצעיר והמבטיח והרענן שנכנס היום לשדה המחקר ונחישות להאבק מול מבקשי רעתנו ולדבוק בערכי היסוד שבלעדיהם מחקר היסטורי אינו אפשרי, הומניזם, שיוויון וחירות. יהי רצון שחגיגת מאה שנה לחברה לא תהיה רק סיכום הישגי העבר אלא נקודת זינוק לשנים רבות נוספות של מחקר ישראלי עצמאי שביד בוטחת מחזיק גם באיזמל הביקורת וגם במצפן מוסרי.

מתוך הערכה גדולה לתמיכתו בחברה ההיסטורית הישראלית, כקורא נאמן של כתבי העת שלנו ובחסותנו ציון, היסטוריה זמנים והיה היה, משתתף פעיל בחוג בית הנשיא

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

100

שנה לחברה
ההיסטורית
הישראלית

מאה שנה לחברה ההיסטורית הישראלית

ומסייע לכנס הבינלאומי, החליטה הנהלת החברה ההיסטורית להעניק לכבוד הנשיא

חברות כבוד.

בית הנשיא בירושלים, ג' כסלו תשפ"ה, 4.12.2024

